

תוכן העניינים

מסורות הלשון

3	לשון בגלותה ובתחייתה
28	קהילות ספרד והמסורת החיה של הלשון העברית
42	תחומי מסורות: מספר בחינות כלליות בלימודן
61	המורשת הלשונית העברית של קהילות ספרד: פרקים אחדים
75	עדה ולשוניותיה: בין מסורת לבין חידוש
88	מצפוניה של בכל במערב עד סין במזרח ועד תימן בדרום: תחומי התפוצה של המסורת הבבלית בתקופת הזוהר שלה
94	העברית כלשון עילית של תרבות: תהליכי גיבוש ומסירה בימי הביניים בארצות הים התיכון
107	תרומתה של הגניזה לחקר הלשון העברית
120	תורת הקריאה במקרא: פרק בתולדותיה של חכמת הלשון העברית
139	המלים העבריות בלשוניות היהודים: מספר היבטים כלליים

העת החדשה

155	העברית החדשה
160	עשור של עברית: עיונים בתולדות לשוננו בפרק שבין תש"ח לתשי"ח
174	גניזה שלא במקומה: על הספרות העברית החדשה ועל זיקתו של החינוך העברי בתפוצות אליה
177	על שיבושי הלשון ודרכי עקירתם
206	הוראת הערבית לאור המציאות
210	רשימת המקומות שבהם התפרסמו המאמרים לראשונה

212

מפתח המקורות

217

מפתח העניינים

222

מפתח השמות

עם הספר

מורנו פרופ' שלמה מורג מנחתו כבוד הותיר אחריו ברכה גדולה – ספרים ומאמרים רבים שרבים נדרשים להם במחקריהם ובשיעוריהם. בצוואתו ביקש רבי שלמה לכנס מבחר ממאמריו כדי שיהיו זמינים לכל דורש, שלא יצטרך לרוץ מכתב עת אחד למשנהו ומספר יובל לספר זיכרון, ואגב עשיית הדבר הזה יתוקנו משוגות דפוס שנפלו בפרסום הראשון. הוא ביקש שאהרן ממך, יוחנן ברויאר ואנוכי נטפל בבחירת המאמרים ובעריכת האסופות. משנמסר לנו הדבר בידי שושנה מורג תבלח"א, שקדנו על המלאכה והחלטנו להציע שתי אסופות: (א) עיונים בעברית, בארמית ובלשונות היהודים; (ב) עיונים בעברית לדורותיה. זו האחרונה מציעה את המאמרים בעלי ההיבט הכללי והמבואי. לפי שכבר יצאו שתי אסופות אחרות – האחת, מחקרים בלשון המקרא, יצאה בחייו של רבי שלמה והשנייה, מסורות הלשון העברית והלשון הארמית שבפי יהודי תימן, לאחר חייו – כל שנכלל בשתייהן לא הובא באסופות הללו. ראינו במלאכה הזאת מלאכת שמים, ולפיכך עשינו כל מאמץ שתצא מתחת ידינו עבודה מתוקנת וראויה לכבודו של מורנו. חטיבות חשובות של פרסומיו ובהן משוקעות תורתו וחכמתו נתונות בקבצים המוגשים בזה, ומהם ניבטת דמותו של מורנו בכל הדרה.

פרופ' מורג כתב הערות ותיקונים בכתב ידו למאמרים רבים, חלקם בשולי התדפיסים וחלקם בפתקים נפרדים. תיקונים קלים מאוד, כגון טעויות דפוס, הכנסנו לגוף המאמרים. בדרך כלל נרשמו התיקונים וההערות בסוף המאמר, ובמקום הנידון באה הפניה לשם. את ההערות השתדלנו להביא ככתבן עד כמה שאפשר, ורק לפרקים נאלצנו להכניס בהן שינויי ניסוח קטנים למען הבהירות. כן השלמנו את ההפניות הביבליוגרפיות שנרשמו בפתקים אלו בקיצור, ואיחדנו את הכתיב. פרופ' מורג רשם הערות כאדם שכותב לעצמו ולא כמי שמתקין לדפוס, ולכן לעתים הניסוח אינו כבסגנונו הרגיל.

בשולי העמודים הובאו הפניות לשני קובצי המאמרים של פרופ' מורג הנזכרים לעיל וכן לשני הקבצים היוצאים בזה. אלו שמות הקבצים וקיצוריהם:

- ל"מ = מחקרים בלשון המקרא, בעריכת שלמה מורג, ירושלים תשנ"ו
- מ"ת = שלמה מורג, מסורות הלשון העברית והלשון הארמית שבפי יהודי תימן, בעריכת יוסף טובי, תל אביב תשס"ב
- ע"ל = עיונים בעברית, בארמית ובלשונות היהודים
- ע"ד = עיונים בעברית לדורותיה

הגב' נורית ברוכי חיברה את המפתחות, התקינה את המאמרים שסודרו מחדש, העתיקה את ההערות והתיקונים מכתב ידו של פרופ' מורג, ערכה אותם לדפוס ואף כתבה את ההפניות לקובצי המאמרים. תודתנו נתונה לה בזה.

אנו מבקשים להודות למערכות כתבי העת והקבצים שהמאמרים נתפרסמו בהם על מתן הרשות לשוב ולפרסם אותם בקובץ הזה.

האחריות הכוללת לעריכת החוברות רובצת על שלושת חברי המערכת, אבל לא נוכל שלא לציין לשבח את חברנו יוחנן ברויאר, שליווה את עבודתה של גב' ברוכי.

אנו מביעים בזה את תודתנו העמוקה לפרופ' יוסף הקר, יושב ראש הוועדה האקדמית של הוצאת מאגנס, ולמר דן בנוביץ, מנהלה, שסייעו לנו בכל שלבי העבודה. תבורך מכול שושנה מורג, שעמדה לימיננו בכל עת.

משה בר־אשר

בירושלים, בארבעים ושמונה למ"טמונים תשס"ג